

STM 1953

**Musikaliska konstföreningen och Franz Berwald
Bidrag till kännedomen om offentliggörandet av Franz
Berwalds verk intill 1911**

Av Nils Castegren

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

MUSIKALISKA KONSTFÖRENINGEN OCH
FRANZ BERWALD

BIDRAG TILL KÄNNEDOMEN OM OFFENTLIGGÖRANDET AV
FRANZ BERWALDS VERK INTILL 1911

NÄR FRANZ BERWALD efter en kort sjukdom avled den 3 april 1868, hade hans musik inte hunnit vinna något större gehör i Sverige, och den väsentliga delen av hans produktion med undantag av sex kammarmusikverk¹ låg alltjämt otryckt. »För sin svenska samtids väl enkla musikaliska ideal var Berwalds tonspråk alltför främmande för att kunna vinna förståelse, och åren efter sin bortgång råkade han nästan helt i glömska», skriver Gereon Brodin i sin Berwaldartikel i Sohlmans musiklexikon. »Några få förespråkare, bland dem Ludvig Norman åstadkommo ingen nämnvärd ändring . . .» En närmare undersökning på denna punkt har varit målet för denna lilla uppsats, och den visar, att vissa kretsar både insett Franz Berwalds betydelse och gjort stora ansträngningar för att bringa hans verk till kännedom. Detta framgår icke minst av de hittills icke publicerade aktstyckena kring Musikaliska Akademin anhängan om statsbidrag till pension åt Berwalds efterlämnade hustru Mathilda och för inköp av en del av hans verk. Dessa strävanden kulminerade 1909 i bildandet av Franz-Berwald-stiftelsen, och den förteckning över tryckta Berwaldverk, som denna stiftelse utgav år 1911, bildar den naturliga slutpunkten för författarens undersökning.

Som bekant dröjde det in på sextiotalet, innan Berwald fick det officiella erkännande, som ett ledamotskap i Musikaliska Akademin innebar. Det kan ha sitt intresse att ta del av röstsiffrorna för de sex förtjänta män, som vid detta tillfälle invaldes: Akademin t. f. kompositionslärare Hermann Berens 32, operachefen Eugène v. Stedingk 28, C. W. A. Strandberg (Talis Qualis) 26, Oscar Byström 25, Franz Berwald 24, och orgelbyggaren P. L. Åkerman 23.² Den nye ledamoten

¹ Pianokvintetterna c-moll och A-dur, violoncellduon samt tre pianotrios, Ess-dur, f-moll och d-moll, samtliga på J. Schubert's förlag, Hamburg. Se därom T. Norlind, Allmänt musiklexikon, 1927 s. v. Berwald, där Julius Schubert's entusiastiska anmälan till en del är avtryckt. Förf. har ej tagit hänsyn till tidigare smärre Berwaldtryck, som äro oväsentliga i sammanhanget.

² KMA:s protokoll 22/1 1864.

Franz Berwald deltog med största energi i Akademiens arbete och hans plötsliga frånfälle 1868 kom nog närmast som en chock. Akademien biföll också omedelbart de förslag, som framställdes av Berwalds vän Lars Ludvig Fries¹ dels om »att Akademien ville hos Kungl. Maj:t anhålla om Nådig proposition till Rikets kamrar rörande pension af 600 Rdr Rmt till Fr. Berwalds efterlämnade Enka», dels om »inköp af Fr. Berwalds efterlämnade kompositioner, orchesterpartiturer m. m.» I protokollet heter det vidare: »Akademien uppdrog åt Direktionen att, efter det Herrar Bauck, Norman, Berens och J. A. Söderman utvalt de kompositioner hvilka kunna vara af värde för Akademiens Bibliothek och som Fru Berwald vill afyttra, ombesörja inköp af desamma i den mån tillgångarna sådant medgifva och i händelse dessa dertill vore otillräckliga ingå till Kungl. Maj:t med underdånig anhållan om anskaffande af det penningbelopp, som dertill erfordras.»²

Ärendet om pensionen till Berwalds änka behandlades, sedan Akademiens direktion den 19 oktober beslutat, att skrivelsen till Kungl. Maj:t skulle expedieras, i Statsrådet den 5 januari 1869. Akademiens förslag, nedprutat till 400 Rdr, tillstyrktes av departementschefen.³ Statsutskottet hade emellertid en annan syn på saken:

»Vidare har Kungl. Maj:t föreslagit, att kompositören *Franz Berwalds* enka *Mathilda Berwald* måtte å Allmänna Indragningsstaten uppföras till åtnjutande under sin återstående lifstid af årlig pension att med 400 Rdr utgå från och med 1869.

Enligt hvad af handlingarna inhemtas erhöill Kompositören Berwald först från början af år 1867 anställning vid Musikaliska Akademien. Hans befattning derstädes kan således icke i någon mån grundläggas anspråk på statens mellankomst för hans enkas försörjning, och *då hans verksamhet i öfrigt icke torde kunna anses hafva varit af den vikt för det allmänna, att den skulle påkalla anvisande af statsmedel*⁴ för berörda ändamål, hemställer Utskottet

att denna nådiga framställning icke må af Riksdagen bifallas.»⁵

Andra kammaren biföll utskottets förslag utan debatt (12 mars). I första kammaren (11 mars) talade statsrådet F. F. Carlson⁶ och hr C. F.

¹ Lars Ludvig Fries (1815—1903), expeditionssekreterare, LMA 1868, skicklig amatörcellist, sekreterare i Musikaliska Konstföreningen 1870—73; nekrolog, se KMA:s årsberättelse 18/5 1904. I Fries efterlämnade »biografiska anteckningar», som älskvärt ställts till förf:s förfogande av assessor Ebbe Fries, meddelas bl. a. om Berwald: »Han umgicks både hos min far och mig då han vistades i Stockholm. Hans 3 Pianotrior med Violin och Violoncell äro alla, i den mån de komponerades, första gången spelade hos mig under hans inseende, dervid pianostämman utfördes turvis af Professorerna Byström och Hallström, samt Violinen spelades af Grosshandlaren Ludvig Petré och Violoncellstämman af mig». Om Fries se även STM 1952, sid. 36 fotnot 2.

² KMA:s protokoll 15/5 1868.

³ Ecklesiastikdepartementets handlingar i Riksarkivet.

⁴ Förf:s kursivering.

⁵ Statsutskottets utlåtande N:o 40, punkt 24, 1869.

⁶ F. F. Carlson (1811—1887) prof., ecklesiastikminister 1863—70, 75—78.

Bergstedt¹ för Kungl. Maj:ts förslag. Men utgången blev densamma: »Sedan öfverläggningen förklarats slutad samt Herr Grefven och Talmannen upptagit det derunder gjorda yrkandet å afslag å Utskottets hemställan och bifall till Kungl. Maj:ts nådiga framställning i ämnet, gjordes proposition på bifall till Utskottets hemställan och, då dervid svarades många ja jemte några nej, förklarades ja hafva varit öfvervägande.»²

Riksdagens »underd. Skrifvelse N:o 80», som upplästes och godkändes i kamrarna den 13 maj 1869, och där ärendet är punkt 22, är formulerad ungefär som Statsutskottets utlåtande och slutar: »— och då hans verksamhet äfven i öfrigt, enligt Riksdagens åsigt, icke kan anses hafva varit af den vikt för det allmänna, att den skulle påkalla anvisande af statsmedel för berörda ändamål, har förevarande nådiga framställning icke blifvit af Riksdagen bifallen.»³ Akademiens försök att utverka pension åt fru Berwald hade alltså misslyckats.

Ärendet om inköp av Berwalds kompositioner drog ut på tiden. Direktionen beslöt »att de Herrar Ledamöter som åtagit sig att granska Berwalds efterlämnade bibliothek — skulle anmodas att ofördröjligen till Direktionen insända berörda uppgift.»⁴ Det dröjde dock ytterligare ett halvt år innan kommittén var färdig med sitt arbete och avlät följande skrivelse till Akademien.⁵

»Undertecknade, som af K. Musikaliska Akademien erhållit uppdrag att granska framl. Direktören Franz Berwalds efterlemnade musikiska kompositioner i manuskript och med ledning af det härvid vunna resultatet föreslå ett inköpspris till förmån för Berwalds efterlemnade familj, få härmed äran yttra följande.

Nämnde kompositioner utgöra ett betydligare antal verk, de flesta tillhörande den högre eller s. k. *arbetade* musikstilen och mestadels skrifna för orchester eller reala stämmor. Dessutom kan man väl säga att ej något af dessa kompositioner är ett blott hastverk eller har tillkommit utan det sorgfälligaste arbete, hvarjemte de ock befinna sig i ett serdeles vårdadt och läsligt skick, så att de när som helst kunna användas till praktiskt bruk. Då man tillika tager i betraktande att författaren med sitt mödosamma och tidsupppoffrande arbete egentligen endast haft till syfte att verka för sin konst och med solida verk rikta den fosterländska musikkulturen samt sällan, om någonsin, deraf fått skörda någon ekonomisk fördel, så få vi tillstyrka att man måtte bereda hans efterlemnade familj någon fördel genom att inköpa dessa manuskript för ett belopp af Ettusende Rdr Rmt, för att bland Akademiens samlingar förvaras, utan att dock Berwalds arfvingar härigenom skulle förlora förlagsrätten (hvilken dessutom här ej lätt torde till användande kunna ifrågakomma), eller rättigheten att offentligen låta uppföra dessa kompositioner.

Stockholm April 21, 1869.

L. Norman Herm. Berens W. Bauck

August Söderman»

¹ C. F. Bergstedt (1817—1903) språkman och publicist, red. för Aftonbladet 1852—55.

² Första kammarens protokoll 1869.

³ Riksdagens skrivelser 1869.

⁴ KMA, Direktionsprotokoll 19/10 1868.

⁵ Bilaga till KMA, Direktionsprotokoll 4/5 1869.

Den till skrivelsen fogade förteckningen upptog följande verk:

- »1. Sinfonie serieuse
2. Sinfonie singulière
3. Sinfonie N:o 4.
4. Elfenspiel
5. Erinnerung an die Norwegischen Alpen
6. Ernste und heitere grillen
7. Wettlauf
8. Ein landliches Verlobungsfest in Schweden
9. Bön med stämmor
10. Gustav Adolfs seger och död vid Lützen
11. Gustav Wasas färd till Dalarne
12. Piano forte concert
13. Septett
14. Violin quartett Esdur
15. Violin quartett
16. Trio för piano, violin och violoncell
17. Duo för piano et violon
18. Tre compositioner för piano solo, Une plaisanterie, presto, romance
19. Musiken till expositionens invigningsfest: Hymn, Jubelsång, Marsch,
20. Anvisning till studier i contrapunkt, fuga och komposition, sid 1—39, oafslutat.»

Denna skrivelse behandlades i Direktionen den 4 maj. I protokollet heter det:

»Då Akademiens tillgångar voro otillräckliga för att utbetala den föreslagna summan beslöts att skrivelse skulle afgå till K. Maj:t med underdånig begäran om erhållande af de föreslagna 1 000 Rd för det uppgifna ändamålet. Äfvenledes skulle underdånig hemställan göras om rättighet för Akademien att efter pröfning för hvarje fall få bestämma huruvida förlagsrätten må kunna tillfalla Berwalds efterlemnade arfvingar, i den händelse dessa framdeles skulle önska att från trycket utgifva ett eller annat af ifrågavarande arbeten.»

Denna gång gav framställningen resultat, och på Akademins sammanträde den 30/12 samma år upplästes en Kunglig skrivelse »hvaraf inhemtades att 600 Rdr voro för detta ändamål anslagna». Direktionen fick i uppdrag att slutföra ärendet och av protokollet 9/3 1870 framgår att »Herrar L. Norman och H. Berens på anmodan af Akademien utvalt och föreslagit att följande compositioner af Fr. Berwald, alla i orchesterpartitur, måtte för Akademiens bibliothek inlösas för ofvannämnda summa, neml. 3-ne symfonier, G moll, C Dur och Ess Dur, 'Erinnerung an die Norwegischen Alpen' (tonmålning för orchester) samt Elfenspiel, äfvenledes tonmålning, och beslöt Direktionen att skrivelse skulle i vanlig ordning afgå till Kungl. Statskontoret med anhållan om utbetalning af Förenämnda 600 Rd, hvilka Akademiens Kamererare, Herr Sillén, egde att uttaga och quittera för att, sedan Akademiens bibliothekarie intygat att förenämnda musikverk inkommit till bibliotheket,

öfverlemnas till Enkefru Mathilda Berwald. Detta beslut blef genast justeradt.»

I protokollsbilagor kan konstateras att denna transaktion lyckligen genomförts. Bauck intygar den 23 mars att de fem orkesterverken kommit biblioteket till handa,¹ och i Silléns kassarapport för mars och april 1870² finns posten: »För ett urval af Fr. Berwalds komp. Math. Berwalds qvitto 600.00.»

Bland Akademiens ledamöter ansågs dock inte resultatet av hänvändelserna till Kungl. Maj:t tillfredsställande och på sammanträdet den 30/12 1870 »föredrogs Herr Professor Lovéns³ vid förra sammankomsten muntligen väckta men bordlagda fråga om inköp af åtskilliga, Fr. Berwald efterlemnade kompositioner. I närlagda skrivelse hade Herr Professoren föreslagit att Akademien ville hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, att de i skrivelsen uppgifna kompositionerna finge inköpas till Akademiens bibliothek för en summa af 400 Rd Rmt.» Förslaget remitterades till Läroverkskollegium, som tillstyrkte en hemställan till Kungl. Maj:t,⁴ vilket också blev Akademins beslut.⁵ Höga vederbörande ansågo sig dock tydligen ha gjort tillräckligt för Berwald, ty vid Akademins sammanträde den 22 september 1871 meddelades att kunglig skrivelse inkommit, daterad 28 juli, med avslag på Akademins anhållan.

Bland de kompositioner av Berwald, som alltså fortfarande fanns disponibla för inköp, tilldrar sig närmast stråkkvartetten i Ess-dur intresse. Den inlämnades nämligen anonymt till Musikaliska konstföreningens årliga tävlan år 1871, tydligen omedelbart efter det avslaget på Akademins anhållan blivit bekant. Tävlings tiden utgick 15 december. Vem som står bakom detta inlämnande är inte klart. Det ligger nära till hands, att gissa på Oscar Byström, som vid denna tid var föreningens ordförande.⁶

Till grund för denna gissning kan anföras, att mottot »Tanken leder känslan», som var åsatt kvartetten, står antecknat i originalmanuskriptet med en handstil, som författaren antar vara Byströms. Detta kan självklart dock tills vidare endast betraktas som en hypotes, om än en bestickande sådan.

Den jury, som bedömde de inlämnade manuskripten, bestod denna

¹ KMA:s protokoll 1870, pag. 39.

² KMA:s protokoll 1870, pag. 91.

³ Sven Lovén (1809—95), professor och intendent vid Naturhistoriska riksmuseet, LMA 1868.

⁴ Läroverkskollegii protokoll 26/1 1871.

⁵ KMA:s protokoll 17/3 1871.

⁶ Byström var sekreterare i Musikaliska konstföreningen 1865—70, och ordf. 1870—72 enl. föreningens protokoll, deponerade i KMA:s bibliotek. Uppgifterna i denna artikels fortsättning äro, om ej annat uppges, hämtade från samma källa.

tid av kapellmästaren Julius Rietz i Dresden, tonsättaren Niels W. Gade i Köpenhamn och August Söderman. Rietz' utlåtande om kvartetten är enligt anteckning av sekreteraren, L. L. Fries, bortslarvat av dåvarande ordföranden, häradshövding Herman Wikblad,¹ Gade skriver: »er meget dygtigt og ret interessant udarbejdet» och Söderman konstaterar kort och gott: »Bör antagas till utgifvande.» Protokollet från det avgörande sammanträdet, den 6 april 1873, konstaterar emellertid: »Men då verket N:o 4 flera gånger under de sednare åren blifvit dels offentligen, dels vid enskilda tillfällen utfördt² och man i följd därpå utan att öppna den förseglade namnsedel hade sig väl bekant att författaren vore den numera aflidne Kompositören Franz Berwald, samt Direktionen ansåg sig af ordalydelsen i § 6 af Föreningens stadgar böra antaga, att endast lefvande tonsättares arbeten finge till pristäfvan hos Föreningen inlemnas, fann sig på grund härpå Direktionen förhindrad att sist nämnda arbete prisbelöna.»

Det dröjde sedan 12 år innan Ess-durkvartetten trycktes. Som bekant utkom den på Julius Bagges förlag år 1885.

Även år 1872 inlämnades ett verk av Franz Berwald till Musikaliska konstföreningens tävlan, denna gång pianokonserten. Om denna konsert skriver bedömaren Julius Rietz:³

¹ Herman Wikblad (1841—1904) häradshövding, statsråd 1889—1901, efterträdde 18/2 1872 Byström som ordförande i Mus. konstf. En bilaga till protokollet 6/4 1873 lyder: »Det af Hr Rietz afgifna utlåtande har af Hr. Häradshövdingen Wikblad blifvit utbetkommet, men ej ännu till undertecknad återlemnadt. Stockholm i juni 1873. L. L. Fries.»

² Berwalds Ess-durkvartett spelades enl. annons i Dagens Nyheter den 2/2 1870, som nr 3 på den andra av det tre matinéer för kammarmusik, som senvintern 1870 anordnades i Kungl. Teaterns foyer av Fridolf Book, Richard Hagemeister, Conrad Nordqvist och Fritz Söderman. Om kvartetten skriver DN 7/2: ». . . en på både melodier och idéer särdeles anslående quartett i Ess-dur af Fr. Berwald; den innehöll 6 satser hvilka voro förenade till ett helt. Matinéen var besökt af så många åhörare som lokalen medgaf och hvarje nummer åtföljdes af lifliga bifall.»

Om privata framföranden år 1871 av två Berwaldkvartetter hos exp.sekr. L. L. Fries handlar den fotnot i STM 1952, sid. 36, som tidigare anförts, och som refererar till Lotten Dahlgrens bok Lyran, (Sthlm 1913) sid. 72 ff. Av ovanstående belagda, offentliga framförande av Ess-durkvartetten 1870 framgår, att stämmaterial till densamma redan existerat vid den musikställning påskaftonen 1871, till vilken Fries lät skriva ut stämmor efter partituret till en, som man antog, hittills icke spelad Berwaldkvartett. Det torde alltså med rätt stor säkerhet kunna antas att denna gång stråkkvartetten i a-moll spelades. Den kvartett som framfördes den 10 januari 1871, skulle i så fall vara Ess-durkvartetten.

Det är tänkbart, att Ess-durkvartetten även spelats i Mazerska kvartettsällskapet före ovannämnda styrelsesammanträde 6/4 1873. Speljournaler saknas visserligen för perioden 1871—1882, men en anteckning vid första journalförda framförandet, 16/4 1885, »sedan länge icke spelad» antyder tidigare framföranden inom sällskapet.

I minnesskriften E. Hedin, Mazerska kvartettsällskapet 1849—1949 (Sthlm 1949), sid. 38, anför en liknande tankegång.

³ Originalbrevet bilaga till protokollet 20/8 1873.

»Dies Concert wird sich, wenn es fertig und brillant gespielt wird überall Beifall erwerben und mit Recht; es ist frisch und lebendig gedacht und ausgeführt, ganz interessant in den Motiven und dabei sehr dankbar für den Spieler. Zu bedauern bleibt freilich, dass die Cantilene etwas vernachlässigt ist und namentlich in den beiden schnellen Sätzen das Figuren- und Passagewerk zu sehr dominirt. In formeller Beziehung gibt das Werk überhaupt zu manchen Bedenken Veranlassung. So ist zunächst im Anfange des ersten Satzes das lange Verweilen in der Haupttonart D-dur und das mehrmalige Zurückkehren zu ihr nicht zu loben, da er monoton wirkt und den Zuhörer, der sich auf dem Wege nach einer andern Tonart glaubt und diese wünscht, irreführt und täuscht. Dann scheinen mir die Überleitungen vom ersten zum zweiten Satze, und vom zweiten zum dritten doch ein wenig gar zu rasch vor sich zu gehen, namentlich ist der letztere gradezu ungenügend und man darf es wohl einen Fehler der Composition nennen, dass an den beiden genannten Stellen nicht das Orchester selbständig auftritt und die Einleitung zu dem jedesmaligen neuen Tempo übernimmt. Wie würde das Werk dadurch an Frische gewinnen und der Autor wenigstens zum Theil berechtigt sein den jetzt sehr berechtigten Vorwurf von sich abzulehnen, dass sein Orchester sich doch gar zu passiv verhält und mehr wie billig nebensächlich behandelt ist. Sollte der Componist diesen Bemerkungen einige Aufmerksamkeit zu schenken und die vorgeschlagenen mühelosen Änderungen vorzunehmen, so würde seine ansprechende und geschickte Arbeit sehr gewinnen. Ohne allen Zweifel ist sie aber würdig veröffentlicht zu werden.

Dresden den 14 Juli 1873.

Julius Rietz.»

Det avgörande sammanträdet ägde rum redan den 20 augusti samma år, och den famösa paragraf 6 kom åter till användning: »Sedan herrar Gades, Rietz' och A. Södermans utlåtanden angående de tonverk, hvilka år 1872 till Föreningen inlemnats, blifvit upplästa, ansåg Direktionen att, på grund af dessa uttalanden, endast den under N:o 1 upptagna kompositionen borde af Föreningen inköpas. Men, då vid namnsedelns öppnande arbetet befanns vara författat af aflidne Franz Berwald, och enligt Direktionens tolkning af ordalydelsen i stadgarnas § 6, aflidne tonsättares arbeten ej kunna, under den form som nu skett till Föreningen inlemnas, ansåg sig Direktionen förhindrad att arbetet inköpa.»

Först påföljande år antogs ett Berwaldverk till tryckning av Musikaliska konstföreningen. Protokollet den 22 november 1874 berättar:

»Ordföranden tillkännagaf Direktionens beslut att, på grund af granskarnes utlåtanden ej inköpa något af de arbeten, hvilka år 1873 till Föreningen inlemnades, samt frågade om någon ledamot nu vore beredd att, jemlikt stadgarnas § 6 mom. 4, till inköp anmäla något arbete.

Nu anmäldes

af herr Berens: Messa af P. A. Ölander
af herr Norman: Symphonie (g-moll) af Franz Berwald

af herr Beer: Symphonie af P. A. Ölander

Sedan skattmästaren upplyst, att de disponibla medlen ej tillåto inköp

och tryckning af mera än ett af dessa tre arbeten, afstod hr Beer från anmälan af Ölanders symphonie och förenade sig i stället med hr Berens.

För att bestämma hvilket af de sålunda anmälda tvänne arbetena skulle komma under slutlig pröfning, företogs omröstning, i hvilken 4 ledamöter ej deltog. 10 röstade för Berwalds symphonie och 3 för Ölanders messa. Den slutliga pröfningen, företagen medelst omröstning, från hvilken 3 ledamöter afhöllo sig, utföll med 13 ja mot 1 nej för inköp af Berwalds symphonie.

Föreningen beslöt att arbetet skulle tryckas i orkesterpartitur och stämmor samt arrangement för piano och 4 händer, och att det skulle honoreras med 400 kronor.»

I revisionsberättelsen 1875, som är bifogad i protokollsboken, står följande utgifter upptagna:

Honorar för Berwalds sérieuse	400 kr.
Tryck, papper etc.	2 134: 99 kr.

Man slog sig emellertid inte till ro i och med att symfonin blivit tryckt. Direktionsprotokollet 5/12 s. å. visar prov på aktningvärd aktivitet:

»Beslöts anmäla hos Föreningen, att på grund af den åsigt, som inom Föreningen uttalats angående förärandet af Normans symphonie till in- och utländska musikföreningar, hade nämnda symphonie sändts till de föreningar och personer, hvilka finnas upptagna å närlagda lista.

Tillika beslöts att hemställa, att Berwalds symphonie äfvenledes borde sålunda distribueras. Orkesterstämmorna borde ej medfölja men underrättelse meddelas, att de, på skriftlig begäran, kunde erhållas.»

Den bifogade listan upptog följande namn:

Musikföreningen i Göteborg	
» » Christiania	
Symphonieföreningen i Helsingfors ¹	
Philharmonische Concerte, Hamburg	
Sinfonie soiréen der K. Capelle, Berlin	
Gewandhausconcerte, Leipzig	
Gürzenichconcerte, Köln	
Philharmonische Concerte, Wien	
Euterpe concerte, Leipzig	
Maatschappy to bevordering der toonkunst, Amsterdam	
» » » » » Rotterdam	
J. Verhulst, Haag	
J. Padeloup, Paris	

På extra sammanträde 30 januari 1876 »bifölls Direktionens förslag att sålunda distribuera Berwalds symphonie, dock med den ändring i Direktionens förslag att orkesterstämmorna skulle medfölja». Mot beslutet att stämmorna skulle medfölja reserverade sig herrar Wikblad och

¹ Symfonin framfördes 11/5 1876 på Femte Sinfonie Soiréen under ledning av N. Emanuel i Universitetets solennitetssal. Recensionen i Hufvudstadsbladet den 12/5 meddelar att symfonin »visade sig vara en högst intressant och ädel tonskapelse».

Berens. Av en extra förteckning framgår, att symfonin också sänts till musikdirektör August Meissner, Stockholm.¹

I ett tacksägelsebrev från Köln, daterat 22/1 1876 och undertecknat Isidor Seiss,² utlovas:» — die beiden Sinfonien von Bärwald und Norman sollen bald aufgeführt werden.»

På sjuttioalet gjorde Musikaliska konstföreningen propaganda för Berwald även i form av konserter. Den första ägde rum i Stora Börsalen 12/1 1873, varvid uppfördes Franz Berwalds Estrellauvertyr, Edvard Griegs pianokonsert i a-moll med Edmund Neupert som solist, en del sånger samt Ludvig Normans Ess-dursymfoni. Ingen inträdesavgift togs upp. Hovkapellet, som medverkade gratis, fick emellertid en liten uppmuntran i annan form enligt protokoll 8/1 1873: »Med afseende dels å Hofkapellets välvilliga medgifvande att kostnadsfritt biträda vid Föreningens konsert, dels ock derå att konsertrepetition nästkommande söndagsförmiddag sannolikt komme att utsträckas utöfver den vanliga middagstiden, beslöt Direktionen, att för Hofkapellets ledamöter äfvensom de öfriga vid konserten biträdande skulle på Föreningens bekostnad anordnas en dejeuner efter repetitionens slut.»

Föreningens nästa konsert upptog inga verk av Berwald, men den tredje och sista bjöd på ett märkligt uruppförande. Konserten i Musikaliska Akademiens stora sal den 9 april 1878 upptog nämligen förutom Ludvig Normans invigningskantat till Akademins nya byggnad och August Södermans Hafsfrun, Berwalds symfoni i Ess-dur.³ Även denna gång medverkade hovkapellet, nu mot ett honorar av 500 kronor. I protokollspärmen finns bevarat ett brev från Norman, som dirigerade konserten, till H. Wikblad, daterat 23/3 1878, där det heter: »För inöfvandet av Berwalds Sinfonie (som är *mycket* svår) behöfver jag god tid, och denna blifver så mycket mera knapp vid *detta* tillfälle som Lördagen d. 6 Sinfonie Concert å Teatern gifves. Söndags f. m. till repetition kommer ej heller synnerligen att smaka kapellet, som med sin stränga tjänstgöring också har rätt till hvilade denna tid, men då nu honorar af 500 Kronor erlägges antager jag att inga förtreter förekommer.»

Efter denna konsert upphörde Musikaliska konstföreningens konsert-

¹ August Meissner (1833—1903) hade som bekant populära symfonikonserter på Berns på sjuttioalet med början 3/11 1872. Säsongen 1875—76 upptog elva dylika, och på den åttonde, den 5 mars 1876 spelades jämte Mendelssohns Ruy Blas uvertyr, adagiot ur Mozarts konsert för violin och viola och Glucks balettmusik ur »Paris och Helena», Franz Berwalds Sinfonie sérieuse (annons DN 4/3 1876). Ett aktningvärt matinéprogram på en restaurang för 75 år sedan!

² Isidor Seiss (1840—1905) pianist och konservatorielärare i Köln, dirigerade intill 1900 konserterna i dess »Musikalische Gesellschaft».

³ Tidigare uppgift om 1880 för uruppförandet är alltså felaktig. Den finns bl. a. i Adolf Hillmans biografi (Sthlm 1920), där den emellertid anges med reservation. Senare författare ha godtagit uppgiften utan reservation.

verksamhet, då man ansåg att den nybildade Musikföreningens¹ program fyllde samma ändamål.

Enligt kontrakt, daterat 12/11 1881, varav en kopia förvaras i protokolls-boken, försålde Musikaliska konstföreningen för en köpesumma av 2 500 kr. till Abr. Hirschs förlag »alla under tiden från föreningens stiftelse till 1875 års slut i föreningens förlag utgifna arbeten». Detta inkluderade »den rätt Musikaliska Konstföreningen i fråga om hvarje särskilt arbete gent emot dess författare eller dennes rättsinnehafvare eger.» I den förteckning, som åtföljde kontraktet ingick alltså också Berwalds g-mollysymfoni.

Men redan påföljande år blev ett nytt Berwaldverk aktuellt för föreningen. Inköpsnämnden beslöt nämligen föreslå tryckning av klavéurutdraget till operan Estrella de Soria² mot ett honorar till arvingarna av kr. 500 (11/3 1882). Direktionen upptog saken till behandling 6 oktober samma år:

»§ 1. På framställning af sekr. beslöts att ett fullständigt exemplar af klavéurutdraget till Estrella skulle få renskrifvas att tjena till ledning vid tryckningen, och skulle dervid läggas till grund kompositörens eget klavéurutdrag, så att ett par af honom ur den slutliga redaktionen af operan uteslutna men i msrpt befintliga nummer ej heller här skulle införas; en del mindre förändringar skulle dock få ske och körstämmorna, der lämpligt vore, sammandragas på två system.

§ 2. Upplystes att Hr Wallmark³ lemnat sitt tillstånd till den svenska textens tryckning, och borde sålunda både tysk och svensk text införas.»

Ur 1882 års revisionsberättelse hämtas den intressanta upplysningen att renskrivningen av klavéurutdraget gick på kr. 117: 20, samt att korrekturläsningen kostade 8: 25. Av direktionsprotokoll 27/5 1883 framgår att upplagans storlek bestämdes till 600 ex. och att boklädspriset skulle vara 10 kr. Friexemplar av den nya utgåvan skickades bl. a. till fru Berwald och Wallmark.

Som ett kurisoum kan anföras ett utdrag ur ett styrelseprotokoll 16 år senare, 14/11 1899:

»Beslöts att, i anledning af det förnyade uppförandet å Kungl. Teatern af Fr. Berwalds opera »Estrella de Soria» det på Föreningens förlag utgifna klavéurutdraget af nämnda opera, hvilket åsatts ett pris af 10 kronor, skulle af Föreningens ledamöter erhållas för i stället 4 kronor.»

¹ Musikföreningen i Stockholm grundades 1880 av Ludvig Norman och Vilhelm Svedbom med ändamål att offentligt framföra större verk för kör och orkester.

² En kvartett ur Estrella de Soria, klavéurutdraget s. 188, var tidigare i något förkortat skick tryckt i »Harmonia. Samling af flerstämmiga sånger för blandade röster med acc. af piano redigerad af Ivar Hallström —» på Abraham Lundquists förlag, sid 59—64 (annons i DN 14/12 1870 under rubriken »Nya musikaliere»).

³ Ernst Wallmark (1834—1910), översättare till en stor mängd operatexter, däribland till Estrella de Soria.

Efter publiceringen av Estrella dröjde det tio år innan namnet Berwald åter var aktuellt i Föreningen. I november 1892 diskuterades nämligen i inköpsnämnden (Hallström-Dente-Svedbom) septetten och »Gustaf Adolfs seger och död vid Lützen».¹ Man beslöt att tillstyrka den förra och avböja den senare. Direktionen beslöt 22/11 s. å. om septetten, »att densamma borde tryckas i stämmor och arrangement för piano och två händer. Då något sådant ej fanns, åtog sig sekreteraren [Vilhelm Svedbom] att föranstalta derom. I sammanhang härmed upplystes, att kompositörens rättsinnehafvare genom Herr Ingeniör Hj. Berwald förklarar sig icke ifrågasätta något honorar». Upplagan bestämdes till 375 ex. av klavéurutdraget och 100 ex. av stämmorna (protokoll 26/11 1893).

Ytterligare två verk av Berwald återfinnas i Musikaliska konstföreningens förteckning intill 1911. På extra sammankomst den 17 maj 1898 anmäldes av direktionen för inköp och utgivande: »Duo för piano och violin af Franz Berwald, hvilket tonverk af kompositörens arfvingar erbjöds föreningen till utgifvande utan erläggande af något honorarium derför.» 300 exemplar trycktes. Den 5 juni 1905 slutligen, föreslog dåvarande skattmästaren John May² inköp av Berwalds Sinfonie singulière i fyrehändig sättning av Karl Valentin.³ Detta beslöts också av styrelsen 9 december s. å. »sedan sekreteraren [Valentin] upplyst att hinder ej mötte från Franz Berwalds rättsinnehafvares sida».

Ett brev till Karl Valentin från Olallo Morales, som då var biträdande kapellmästare vid Göteborgs Orkesterförening, lämnade snabbt spår efter sig i ett av föreningens protokoll. Morales skriver den 12 oktober 1906⁴ bl. a.: »På samma gång önskade jag fråga Doktor Valentin angående Symphonie singulière, som Doktorn för Musikaliska Konstföreningen har arrangerat för piano. Utkommer den ej snart äfven i partitur och stämmor? Skulle så ej vara fallet vill jag härmed framställa en förfrågan huruvida Musikaliska Konstföreningen ej vore villig att utgifva verket om den erhöill bidrag till kostnaden af Edvard Magnus musikfond, som jag tror dess styrelse ej vore ovillig att lämna, då det ju öfverensstämmar med fondens uppgifter. Skulle Doktorn möjligen anse någon annan form för värkets utgifvande lämpligare, vore jag särdeles tacksam

¹ Ett verk med titeln »Gustaf Adolf den stores seger och död vid Lützen, cantat för solöröst, chör, orgel, basuner och trumpeter» var inlämnat till pristävlingen år 1871. Då namnsedlarna på ej antagna verk icke bröts, kan dock ej med säkerhet avgöras om detta var det Berwaldska verket.

² John May (1860—1935) generaldirektör, chef för riksförsäkringsanstalten 1902—1927, var en energisk organisatör inom Stockholms musikliv, bl. a. ordf. i Konsertföreningen intill 1921.

³ Karl Valentin (1853—1918) musikhistoriker och tonsättare, KMA:s sekreterare 1901—18.

⁴ Brevet, som är ställt till Karl Valentin personligen, förvaras bland Musikaliska konstföreningens övriga handlingar från 1906 i KMA:s bibliotek.

om Doktorn ville meddela mig detta förslag, ty det ligger mig liksom alla vänner af Berwalds konst varmt om hjärtat, att det präktiga väcket ej längre må få ligga outgifvet.»

Valentin gick till styrelsesammanträdet den 15 oktober full av entusiasm: »Meddelade sekreteraren att han på grund af enskildt meddelande erfarit att Edvard Magnus musikfonds i Göteborg styrelse ej torde vara ovillig lämna bidrag till kostnaderna vid eventuell tryckning af partituret till Berwalds symphonie singulière samt att han inhämtat rättsinnehafvaren ingenjör Hj. Berwalds tillstånd.

Då föreningens kassa för närvarande ej tillåte något tillskott till ett sådant företag beslöt styrelsen förklara, att föreningen, om fonden ville bekosta utgifvandet, skulle ombesörja tryckning af partitur samt distribution af detsamma till musikhandelsfirmor och såsom gåfva — till dirigenter och konsertinstitutioner, å titelbladet trycka jämte föreningens namn 'Bekostadt af Edvard Magnus i Göteborg musikfond' samt låta utskrifva en uppsättning stämmor samt mot hyra pr. gång tillhandahålla dem till intresserade.»

Valentin hade emellertid övervärderat Morales' framställning. Ett brev från Stenhammar i Göteborg (30/10 1906) reducerade saken till rätta proportioner genom att meddela, att Edw. Magnus musikfond icke tycktes kunna tänka på att bidra med mer än högst 200—300 kr. till Berwalds symfoni.¹

Det är sedan tyst i protokollen om Berwalds Symphonie singulière till den 27 november 1908 då John May, senare en av de ledande krafterna i Berwaldstiftelsen, gjorde en framstöt: »Föreslog ledamoten May att styrelsen ville hemställa till föreningen att anslå ett belopp såsom bidrag till tryckning af Berwalds Symfonie singulière i partitur, men ansåg styrelsen med hänsyn till föreningens begränsade tillgångar det icke möjligt att för närvarande vidtaga några åtgärder härvidlag.» Symfonin blev i stället sedermera utgiven på Nordisk musikforlag i Köpenhamn, som 1910 överläts till Wilhelm Hansen.² Det sista protokollutdraget om singulière, 28/12 1909, står i samband därmed: »Beslöts på hemställan af ledamoten May medgifva att plåtarna till Berwalds symfoni singulière i arrangemang för piano fyra händer skulle få utlånas till musikförläggare Hennings i Köpenhamn³, dock mot förbehåll att exemplar däraf ej finge i Sverige försäljas, så länge Föreningen själf har kvar exemplar af sin upplaga däraf.»

I och med att Berwaldstiftelsen kom till år 1909, börjar en period i publiceringen av Berwaldverk, som faller utom ramen för denna upp-

¹ Originalbrevet bifogat protokollet 15/10 1906.

² En kopia på kontraktet, som är daterat 30/12 1909, mellan förlaget och Berwalds rättsinnehavare, i detta fall Franz-Berwaldstiftelsen, förvaras i Erik-Lidforss-samlingen i KMA:s bibliotek.

³ Chef för Nordisk Musikforlag.

sats. En av den nya stiftelsens första åtgärder var att trycka en förteckning över de hittills utgivna verken jämte en del recensioner. Den är på tyska och tryckdaterad 15/3 1911.

Följande 15 verk finnas upptagna, med angivande av förlag och priser:

1. *Symphonie sérieuse.*
Part. 10: — Ork.-stämmor 15: —.
Arr. piano 4 h. Kr 5: —.
Abr. Hirsch. För Tyskland: Breitkopf & Härtel, Leipzig.
2. *Symphonie singulière.*
Nordisk Musikforlag, Köpenhamn.
Arr. piano 4 h. Kr 3: 75. Musikaliska konstföreningen.¹
3. *Symphonie N:o 3, Ess-dur.*
Part. Mk 15: —. Ork.-stämmor Mk 45: —.
Anton J. Benjamin, Hamburg.²
4. *Erinnerung an den norwegischen Alpen.*
Arr. piano 4 h. Kr 2: —. Elkan & Schildknecht.³
5. *Tragische Ouverture.* (Uvertyr till Estrella de Soria).
Part. Mk 6: —. Ork.-stämmor Mk 9: —.
Abr. Hirsch.⁴
6. *Septett.*
Stämmor Kr 5: —. Arr. piano 2 h. 2: —.
Musikaliska Konstföreningen.
7. *Pianokvintetter.*
Op. 5, c-moll. Mk 10: —.
Op. 6, A-dur. Mk 15: —.
J. Schuberth & C:o, Hamburg.
8. *Stråkkvartetter.*
N:o 1, Ess-dur. Part. Kr 2: —. Stämmor 4: —.
Carl Gehrman.
N:o 2, a-moll. Part. Kr 3: —. Stämmor 6: —.
Elkan & Schildknecht.⁵
9. *Pianotrios.*
N:o 1, Ess-dur. Mk 6: 50.
N:o 2, f-moll. Mk 7: 50.
N:o 3, d-moll. Mk 9: —.
J. Schuberth & C:o, Hamburg.⁶

¹ Orkesterupplagan utkom hösten 1911, enl. notis i Svensk Musiktidning nr 17, 1911, sid. 143.

² Tryckår 1911, enl. T. Norlind, Allmänt musiklexikon, art. Berwald.

³ Ursprungligen tryckt hos Huss & Beers musikförlag c:a 1880. Annons i Svensk Musiktidning nr 14 1881 anger »ny upplaga».

⁴ Denna prisuppgift är tydligen preliminär. Enligt brev till förf. från nuv. verkst. dir. L. Bagger-Sjöbäck står Tragische Ouverture i Abr. Hirschs tryckbok mellan ett verk med datumuppgiften 14.2. 1912 och ett annat med datumuppgiften 21.3. 1912. Prisuppgifterna på det tryckta partituret är Mk 8 resp. Mk 10. Tryckåret 1912 bekräftas av notis i Svensk Musiktidning nr 8—9, 1912, sid. 59.

⁵ Tryckår 1903 enl. uppgift från förläggaren.

⁶ Originalmanuskripten till de sex på Schuberths förlag publicerade verken återköptes till Sverige för en summa av 900 RM år 1931 genom förmedling av KMA:s dåvarande bibliotekarie C. F. Hennerberg. Korrespondensen härom förvaras i Berwaldska manuskriptsamlingen i KMA:s bibliotek.

N:o 4, C-dur. Kr 8: —.

Nordisk Musikforlag, Köpenhamn.¹

10. *Violinkonsert ciss-moll, op. 2.*

Part. Mk 6: —. Ork.-stämmor Mk 9: —. Vl. & pfte Mk 3: —.

Jul. Heinr. Zimmermann, Leipzig.²

11. *Duo för violoncell & piano, op. 7. Mk 5: —.*

J. Schuberth & C:o, Hamburg.³

12. *Duo för violin & piano. Kr 4: —.*

Musikaliska konstföreningen.

13. *Estrella de Soria. Klaverutdrag. Kr 10: —.*

Musikaliska konstföreningen. För Tyskland: Breitkopf & Härtel, Leipzig.

14. *Serenad för manskör med solokvartett. Kr 2: 50.*

Carl Gehrman.⁴

15. *En lantlig bröllopsfest, för piano 4h. Kr 2: —.*

Elkan & Schildknecht.⁵

En komplettering av denna i och för sig ganska imponerande förteckning blev den nystartade Franz-Berwaldstiftelsens förnämsta uppgift.

I stort sett bekräftar författarens undersökning de i inledningen citerade orden av Gereon Brodin. Det kanske dock är oegentligt att säga att Berwald åren efter sin bortgång »nästan råkade i glömska». För den stora publiken innebar hans död ingen skillnad. Den var likgiltig både före och efter. Emellertid förekommer namnet Berwald regelbundet om än sparsamt på konsertprogrammen även decennierna efter hans frånfalle. Därvid kan konstateras, att pressomnämningarna mera sällan äro rent negativa. I sakkunniga kretsar var efter 1860-talets mitt Berwalds stora kapacitet knappt ifrågasatt. Intressant är att notera den inflytelserika familjen Limnells stora uppskattning av hans kammarmusik.⁶ Norman var givetvis den som i första hand outtröttligt arbetade för den Berwaldska tonkonsten, men rättvisligen bör en rad andra namn ihågkommas — L. L. Fries, S. Lovén, A. Meissner, V. Svedbom, K. Valentin och J. May. Det nitiska arbete som nedlades intill sekelskiftet beredde vägen för Tor Aulin. Det blev hans berömda tolkningar av symfonierna, som definitivt gjorde klart för publiken, att namnet Berwald är ett av svensk musiks allra största.

Nils Castegren

¹ Tryckt på »1890-talet». Tobias Norlind i sitt lexikon.

² Tryckt under perioden 1909—1913 enl. F. Hofmeister, *Handbuch der Musikalischen Literatur*, Leipzig.

³ Se not 6 sid. 143.

⁴ Ingår i »Sånger för mansröster. Utgifna af Sällskapet för svenska kvartett-sångens befrämjande», häfte VIII. Tryckt under perioden 1891—95 enl. J. Lindqvist, *Uppslagsbok för svenska musikhandeln 1891—95*.

⁵ Tryckt under perioden 1891—95 enl. J. Lindqvist, a. a.

⁶ Se Lotten Dahlgren, Lyran. *Interiörer från 1870- och 80-talens konstnärliga och litterära Stockholm* (Sthlm 1913).